

Отже, у міжвоєнній Польщі теоретичні питання відновлення архітектурних пам'яток широко обговорювалися фахівцями у виступах на загальнопольських з'їздах Ради консерваторів, у тогочасній пресі, ставали предметом спеціальних наукових досліджень. При цьому особлива увага зверталася на зміст дефініції «пам'ятка архітектури», важливість гармонійного поєднання давнього архітектурного об'єкта з навколишнім середовищем, максимального збереження автентичного вигляду пам'ятки. Завдяки таким теоретичним напрацюванням у 1921–1939 рр. здійснювалися певні відновлювальні роботи давніх архітектурних об'єктів і напрацьований досвід такої роботи потребує ґрунтовного дослідження.

М. Тортіка

**ОСОБЛИВОСТІ КОМПЛЕКТУВАННЯ ТА ЕКСПОНУВАННЯ ПРОТОБОЛГАРСЬКИХ
КОЛЕКЦІЙ У МУЗЕЯХ ІСТОРИЧНОГО ПРОФІЛЮ
(НА ПРИКЛАДІ ХАРКІВСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ В ХАРКОВІ
І НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ В СОФІЇ)**

М. Tortika

**PECULIARITIES OF ACQUISITION AND EXHIBITION OF PROTO-BULGARIAN
COLLECTIONS IN HISTORICAL MUSEUMS (ON THE EXAMPLE OF THE KHARKIV
HISTORICAL MUSEUM AND THE SOFIA NATIONAL HISTORICAL MUSEUM)**

Аналіз і комплектування пам'яток салтівської культури стало брендом для археологічних і музеологічних досліджень Харківщини. Традиція подібних досліджень налічує понад сотню років і пов'язана з проведенням XII археологічного з'їзду в Харкові в 1902 р. Підсумком з'їзду став каталог однойменної історико-археологічної та етнографічної виставки, також уперше опублікований у 1902 р. У контексті цього дослідження особливий інтерес становить факт фіксації в цьому каталозі середньовічних артефактів, уперше виявлених у катакомбних похованнях, розташованих неподалік від с. Верхній Салтів. За місцем виявлення ця археологічна культура отримала назву «салтівської». Її першовідкривачем став молодий і тоді ще практично нікому невідомий учитель і краєзнавець В. Бабенко, якого зі свого боку підтримав директор музею старожитностей при Харківському університеті проф. Є. Редін.

Таким чином, понад столітня історія вивчення салтівських старожитностей в Україні призвела до створення фундаментальної колекції однойменних пам'яток у фондах Харківського історичного музею. Історію походження подібних артефактів більшість дослідників пов'язує з характерним взаємопроникненням матеріальної культури різних етнічних груп Хозарського каганату, що хронологічно відповідає VIII–X ст. н. е. Географічно ареал проживання цих етнічних груп можна визначити як регіони Сходу і Південного Сходу України, з подальшим поширенням цієї культурної традиції на територію Румунії, а також (у контексті формування культурної традиції Першого Болгарського царства) Болгарії. Як наслідок, матеріальною спадщиною Каганату стали унікальні пам'ятки, виявлені в могильниках катакомбного та ямного типів, а також в похованнях за обрядом трупоспалення. Усі ці варіанти салтівських пам'яток широко й різнопланово представлені в середньовічній колекції Харківського історичного музею (ХІМ).

Слід зазначити, що на сьогодні, у плані комплектування, колекція хозарських пам'яток є превалуючою для фондів ХІМ. Вона істотно перевершує за значенням і кількістю артефактів не лише середньовічне зібрання Харківського історичного музею, а й є домінантою всієї археологічної колекції музею загалом.

Зокрема, у фондах ХІМ колекція артефактів хозарського часу широко представлена прикрасами і предметами побуту, комплексами озброєння, фрагментами кінської упряжі, столовим та кухонним посудом салтівського типу. Амфорна тара представлена дещо гірше, хоча також є одним із самостійних напрямів музейного комплектування.

Водночас, попри деякий перебік у питаннях комплектування, в експозиційному плані теми й підтеми археологічного показу ХІМ (як частини оновленої експозиції «Слобожани») виглядають досить співрозмірними. Візуально стаціонарна експозиція не дає змоги припустити, що пам'ятки хозарського часу в реальності становлять близько шістдесяті відсотків від усього археологічного зібрання музею. Експозиція побудована на основі ансамблевого методу із залученням фрагментів практики експонування, яку умовно можна позначити як музейну легенду. При цьому в експозиції широко застосовується просторово-хронологічна методика, яка на певному етапі включає в себе ще й цивілізаційно-емоційну інтерпретацію артефактів.

Як це не дивно, методика показу протоболгарської колекції в середньовічній експозиції Національного історичного музею в Софії має дещо інший, більш комплексний і еkleктичний характер. Слід зазначити, що Національний історичний музей (НІМ), попри наявність величезних й унікальних фондів (близько 650 тис. одиниць зберігання), остаточно сформувався порівняно недавно. Фактично він презентував свою першу експозицію тільки у 1984 р. Слід зазначити, що вона від самого початку розглядалася авторами як ювілейна, тобто як музеологічна реконструкція, присвячена 1300-річній історії болгарської державності.

Таким чином, історично склалося так, що в основу будівництва стаціонарної експозиції НІМ було покладено не стільки тематичність, скільки ретроспективність загальноісторичного показу. Як наслідок, середньовічна експозиція отримала назву «Болгарська держава в добу середньовіччя VII–XIV ст.». І хоча третя зала стаціонарної експозиції музею відкривалася кількома пам'ятками з Перещепинського скарбу, основне завдання болгарських музейників полягало не в показі матеріальної культури протоболгарського періоду, а в візуалізації подальшого історичного розвитку аж до масштабів артефактів Першого Болгарського царства — могутньої середньовічної держави, що бачила основу свого існування: в духовному розумінні — у непорушності й величі християнства, а в геополітичному аспекті — у соціально-політичному й економічному протистоянні Візантійській імперії.

Комплектування протоболгарської колекції НІМ так само здійснювалося диференційовано, тобто, за близькими до ХІМ напрямками (кераміка, прикраси, предмети побуту і військове озброєння). Однак при цьому в завдання музейного комплектування було привнесено соціальну складову, що, з одного боку, передбачало вивчення пам'яток як частини культурної традиції та побуту еліти, а з іншого, в колекції було представлено пам'ятки, необхідні для показу культури й побуту більш демократичного прошарку середньовічного болгарського суспільства.

Таким чином, два культурно значущих музеї національного рівня в Болгарії та Україні вирішували близькі за характером комплектування, але певною мірою різні в галузі експозиційного будівництва завдання. Для ХІМ салтівська колекція стала центральною, зберігаючи своє домінуюче значення й сьогодні. При цьому деякі з протоболгарських пам'яток ХІМ можуть розглядатися як пам'ятки рівня культурної спадщини ЮНЕСКО. Водночас як для НІМ ті самі пам'ятки, маючи не менше культурне значення, стали насамперед національним символом, першим кроком на шляху до усвідомлення величі понад тисячолітньої історії болгарської державності.

В. Надольська

**ЕКОНОМУЗЕЙ:
НОВІТНІ ПРАКТИКИ В МУЗЕЙНИЦТВІ УКРАЇНИ**

V. Nadolska

**ECONOMUSEUM:
THE LATEST PRACTICES IN THE MUSEUM INDUSTRY OF UKRAINE**

Доба незалежності України стала новим етапом у розвитку вітчизняної музейної справи. Відмовившись від радянської пропагандистсько-ідеологічної моделі музею як установи, українські музеї почали активно впроваджувати новітні практики взаємодії з різновіковою аудиторією. Істотних змін зазнала й музейна мережа, у структурі якої з'явилися установи приватної форми власності, середовищні музеї, установи музейного типу тощо.

Новітньою формою збереження та актуалізації об'єктів матеріальної і нематеріальної культурної спадщини в Україні стали й економuzeї. Теорія економuzeю, як і саме поняття, були розроблені канадським музеологом С. Сімаром. У сучасній зарубіжній музеології економuzeї належать до групи установ музейного типу. Особливістю їхнього функціонування є поєднання музейних практик і діяльності невеликих майстерень традиційних ремесел, що дозволяє зберігати та популяризувати останні як об'єкти нематеріальної культурної спадщини. Термін «економuzeї» утворений поєднанням двох слів, перше з яких засвідчує економічну спрямованість такої взаємодії. Традиційне ремесло в економuzeях є найважливішим об'єктом актуалізації та популяризації. Саме воно привертає увагу різновікової музейної аудиторії, що забезпечує збереження народних традицій, майстерності та середовища їх створення й функціонування. Зазвичай вироби ремісників продаються в магазинах, які є невіддільною частиною економuzeїв. Важливою складовою зацікавлення відвідувача-покупця є демонстрація виготовлення продукту за безпосередньої участі самих відвідувачів у цьому процесі.

Відповідно до класифікації музеїв за характером спадщини, яка в ньому зберігається, економuzeї належать до середовищних музеїв, які відрізняються від традиційних колекційного та ансамблевого. Середовищні музеї створюються на основі музеєфікації об'єктів культурної спадщини, а також історичного й природного ландшафту, у якому вони перебувають, з усіма рухомими, нерухомими й нематеріальними пам'ятками, а також людьми, які населяють територію та здійснюють на ній різні види діяльності.

В останнє десятиріччя такі музеї з'явилися і в Україні. Серед них Музей ткацтва у с. Буша на Вінниччині, де відбувається відтворення повного процесу виготовлення